

Teológia a filozofia človeka ako osoby

Gašpar Fronc

Mučeníčka a spolupatrónka Európy, sestra Terézia Benedikta z Kríža, filozofka Edita Steinová potom, ako sa stala kresťankou, po určitej prestávke, keď opustila učenie svojho majstra E. Husserla, sa veľmi intenzívne zaoberala otázkou vzťahu medzi vierou a filozofiou. Viera nebola pre ňu len novým náhľadom na svet, ale stretnutím osoby s osobou. Osoby konečného človeka s osobou nekonečného Boha. Takáto viera rozširuje filozofove horizonty, odkrýva mu to, čo dovtedy nepoznal. Stretnutie s nepoznaným umožňuje dospieť k novým pohľadom aj na to, čo bolo už známe. Toto obohatenie, ktoré viera ponúka veriacemu filozofovi, Edita Steinová nechápe iba ako ponúknutú možnosť, ale priam ako povinnosť veriaceho filozofa¹. Viera totiž veriaceho filozofa nespútava, nezbavuje filozofickej slobody. Naopak, jeho obzory rozširuje a ukazuje mu celý svet v novej perspektíve. Ak vezme filozof do úvahy zjavenú pravdu, táto môže pred neho postaviť nové úlohy, ktoré ho doteraz neoslovili, a unikli by jeho pozornosti, keby sa nestretol so zjavenou pravdou. Pojmy, ktoré takýmto tvorivým dialógom medzi filozofiou a vierou filozofi vytvorila, sa potom môžu stať spoločným bohatstvom celých nasledujúcich generácií filozofov, a nielen filozofov. Edita Steinová tieto tvrdenia podopiera aj príkladmi z dejín filozofie². Tak napríklad učenie o Bohu ako Stvoriteľovi sveta dalo filozofii impulz pre rozlišovanie medzi esenciou a existenciou, učenie o Najsvätejšej Trojici a Vtelení bolo podnetom pre vytvorenie pojmu osoba a tento pojem napokon pomohol kresťanským mysliteľom dospieť k novému pohľadu na človeka. K rešpektovaniu ľudskej osoby, k rešpektovaniu neopakovateľnej hodnoty ľudského jedinca, alebo, povedané slovami dnešného času, k rešpektovaniu ľudských práv. Toto je téma, ktorá sa vo filozofii začala kryštalizovať v kresťanskom staroveku, no a k plnému rozvoju dospela v dvadsiatom storočí.

Vznik a vývoj pojmu

1. Etymológia

Najprv by bolo vhodné upriamiť pozornosť na pôvod samotného slo-

¹ Stein E.: *Byt skończony a byt wieczny*. Kraków 1995, preložené z: *Endliches und Ewiges Sein. Versuch eines Aufstieges zum Sinn des Seins*. s. 54: „Ak sa filozof nechce spreneveriť svojmu cieľu, akým je pochopenie súcien na základe ich posledných príčín, tak je nútený ísť pomocou viery vo svojich úvahách za hranicu toho, čo mu je dostupné prirodzeným spôsobom. Sú totiž súcna, ktoré sa vymykajú prirodzenej skúsenosti a rozumu, o ktorých sa však dozvedáme zo zjavenia; tento fakt stavia rozum pred nové úlohy.“

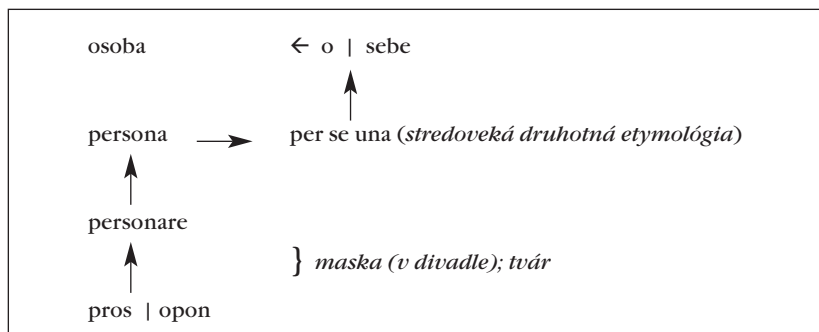
² Stein E.: *Byt skończony a byt wieczny*. s. 56

va osoba, lebo tak samotná etymológia slova osoba, ako aj historické súvislosti, spojené s vývojom jeho používania a vysvetľovania sú nielen zaujímavé, ale aj užitočné pre lepšie pochopenie problematiky.

Často sa môžeme stretnúť so zjednodušeným vysvetľovaním, že slovo osoba vzniklo spojením slov „o“ – „sebe“, lebo označuje toho, kto je sám osebe, resp. sám sebou. História vzniku tohto slova je však iná.

Jeho pôvod musíme hľadať v gréckom výraze προσωπον. Označuje tvár³, ale pôvodne divadelnú masku, používanú v antických divadlách⁴. Touto maskou herec dával divákovi najavo, akú postavu v divadelnej hre predstavuje, čiže akú rolu v tej chvíli hrá. V tejto súvislosti stojí za zmienku aj etruské označenie nositeľa masky termínom phersu. Masku mala zrejme okrem tejto základnej identifikácie ešte akustickú úlohu. Odtiaľ pochádza jedno z prvých latinských vysvetlení pojmu *persona* ako *personare*, čo malo znamenať niečo ako ozvučovať, alebo aj ozývať sa smerom k druhým. Človek ako osoba prostredníctvom tváre komunikuje s druhými osobami⁵. V stredoveku sa stretávame s vysvetlením, že slovo *persona* pochádza z výrazu *per se una* alebo *per se unum*. Cez túto druhotnú stredovekú etymológiu potom môžeme vnímať aj ono slovenské vysvetľovanie slova osoba ako označenie toho, kto je sám osebe.

Určite nie je náhodou, že napríklad v ruštine sa tým istým termínom (лицо) označuje aj tvár aj osoba⁶.

³ Slovo προσωπον sa skladá z dvoch častí: προϋζ – pred a οπον od οτς – oči. Teda podľa toho označuje to, čo je pred očami. Môže to byť maska, ktorú mal herec pred svojou tvárou (pred očami), ale tiež tvár človeka pred očami druhého.

⁴ Coreth E.: *Co je člověk?* ZVON, Praha 1994, preložené z: *Was ist der Mensch? Grundzüge einer philosophischen Antropologie*. (4. neu bearbeitete Auflage, Tyrolia-Verlag, Innsbruck – Wien, 1986), s. 152

⁵ Téma tváre sa stáva nosnou témou napríklad v koncepcii človeka, ktorú predstavuje E. Lévinas

⁶ лицо : 1. tvár, 2. osoba, 3. osobnosť, charakter; postava, личность : osoba, osobnosť. Porov. kol.: Rusko-slovenský a slovensko-ruský vreckový slovník. Bratislava SPN, 1960.

V gramatike termín „osoba“ ako gramatická kategória označuje rolu, ktorú zohráva hovoriaci v komunikácii.

2. História

V primitívnych formách usporiadania spoločnosti vystupuje napríklad kmeň ako jeden celok, v ktorom má rozhodovacie právomoci náčelník alebo šaman. Preto budeme v ich jazyku asi ťažko hľadať výraz pre osobu⁷. Podobný výraz ale nepoznala ani antická tradícia. V gréckej filozofii nájdeme mnoho zaujímavých úvah o slobode alebo zodpovednosti. V rímskej tradícii je jednotlivец ako nositeľ práv skôr označovaný termínom hlava (*caput*). Cicero uvádza, že každý človek má zo svojej prirodzenosti (od prírody) dve úlohy (role, masky, *personae*), jednu vlastnú a druhú všetkým ľuďom spoločnú. K nim sa pridávajú dve ďalšie, jedna je daná osudom a náhodou, druhú si vytvárame sami⁸. Nenájdeme tam však ani pojem osoby, ani iný pojem, ktorý by mu bol obsahovo blízky.

Chápanie človeka ako osoby sa objavuje až v kresťanskom staroveku (v patristike). Nie je to prvotne filozofická téma. Túto tému filozofie obohatili teologické úvahy cirkevných otcov a prvých koncilov.

Kresťanstvo prinieslo úplne nový pohľad na človeka a jeho základnú hodnotu – ľudskú dôstojnosť. Človek je natoľko dôležitý, že sám Boží Syn prichádza priniesť obeť, aby ho zachránil od večnej záhuby. Už to nie je len akási smrteľná nádoba, ktorú homérovskí bohovia ľubovoľne naplňajú vášňami a citmi, ktorá je len akousi hračkou v ich rozmarných rukách. Paradoxné pritom je, že potreba vykúpenia, ktorú hlása kresťanstvo, sa pre pohanských mysliteľov zdala byť dehonestáciou človeka, ktorý má sám svojimi schopnosťami vzdorovať osudu alebo ho naplniť, pretože je v ňom niečo natoľko božské, že vykúpenie nepotrebuje.

Pojem osoby sa však neodvinul od týchto prevratných pohľadov na človeka, ale z celkom inej časti kresťanského učenia. Pre starovekých kresťanských mysliteľov bolo ťažké presnou terminológiou vysvetliť tajomstvá Najsvätejšej Trojice a vtelenia. Ako je to možné, že Boh je jeden, a predsa je to Otec, Syn a Duch Svätý? Otec nie je Syn, Syn nie je Duch Svätý, Duch Svätý nie je Otec – a predsa je to len jeden Boh? A ako môže byť Vykupiteľ aj Bohom aj človekom? A predsa, je to jeden Vykupiteľ. Otázka je, samozrejme, po teologickej stránke ešte zložitejšia, ako sme to v týchto niekoľkých vetách naznačili.

Na vysvetlenie týchto súvislostí sa použili filozofické termíny z gréckej filozofickej tradície, lebo práve v diskusii s ňou bolo potrebné túto problematiku osvetliť. Žiadalo sa nájsť výraz pre bytosť, ktorá je jedi-

⁷ porov. Jan Sokol: *Filosofická antropologie. Člověk jako osoba*. Praha, Portál, 2002, s. 18 – 19.

⁸ Brassier M. (ed.): *Person. Philosophische Texte*. Stuttgart, 1999, Podľa: Sokol: *Filosofická antropologie*. s. 19

nečná a slobodná, ktorá je schopná trvalého vzťahu k iným bytostiam. Cirkevní otcovia vyšli z rozlišovania medzi *osobou* a *prírodnosťou*. Tri *Božské Osoby* majú jednu a tú istú *prírodnosť*. Jedna jediná Kristova *osoba* má Božskú aj ľudskú *prírodnosť*. Otázka nebola, samozrejme, takto jednoduchá. Podrobná analýza obsahu termínov *proso-pon*, *persona*, *fysis*, *oúsia*, *hypostasis*, *natura*, *substantia*, *subsistentia* a *suppositum* a vývoj ich ďalšieho používania a chápania by však bola téma pre inú štúdiu. Po teologickej stránke sa tieto diskusie zavŕšili vyjadreniami chalcedónskeho (451) a II. carhradského (553) koncilu.

Na počiatku raného stredoveku, keď postupne doznieva neskorá patristika, prichádza „*posledný Riman a prvý scholastik*“ Boëthius so svojou prvou definíciou osoby⁹, ktorá sa stala predmetom analýz a diskusií až podnes.

V období scholastiky sa téma osoby neustále upresňuje a mnohí filozofi a teológovia poukazujú na rozdiely vyplývajúce z toho, či hovoríme o osobe Božskej alebo ľudskej. Preto sa objavujú aj nové definície. Okrem toho u viacerých z nich nájdeme zaujímavé úvahy, ktoré nemusia vždy priamo súvisieť s definovaním pojmu osoba, ale podávajú hlbšie pohľady na človeka, ktoré sú aktuálne aj dnes. Tak napríklad Ján Damascénsky zdôrazňuje, že osoba nie je niečo, ale niekto. Teda nie je to predmet, ktorého sa môžem zmocniť, ale niekto, koho mám rešpektovať. Richard od sv. Viktora namiesto „*individua substantia*“ hovorí „*incommunicabilis et singularis existentia*“. V základe, či v jadre bytosti, ktorá je osobou, je to tajomstvo, niečo, ktoré sa nedá inému odovzdať.

Tomáš Akvinský pri vysvetľovaní osoby nadväzuje na Boëthia a Richarda od sv. Viktora¹⁰. Pojem *osoba* aplikuje analogicky na Boha, anjelov a človeka. Predovšetkým Bohu najdokonalejším spôsobom prináleží toto označenie. Človeku ako osobe prináleží dôstojnosť. Jednak je to dôstojnosť ontologická, nakoľko spôsob existencie osoby je najdôstojnejším spôsobom existencie. Osoba je bytosť racionálna, subsistentná a slobodná. Ďalej je to dôstojnosť morálna. Táto vychádza z poslednej dokonalosti, ktorú môže človek dosiahnuť jedine v spolupráci s Božou milosťou¹¹. Individualita ľudskej bytosti znamená u Tomáša ďalšiu dôležitú skutočnosť, totiž konkrétna duša je zameraná na konkrétne telo, lebo **jedine s ním** môže byť substanciálne spojená¹². Neprichádza teda do úvahy žiadne „sťahovanie“ duší, lebo by sa stratila totožnosť osoby človeka.

V Augustinovom duchu scholastika vidí človeka ako toho, ktorý je *osobne Bohom stvorený a osobne Bohom milovaný*. Dôstojnosť ľud-

⁹ *Persona est rationalis naturę individua substantia.*

¹⁰ porov. Peter Volek: *Filozofia človeka podľa Tomáša Akvinského vo svetle súčasných komentárov*. Katolícka univerzita v Ružomberku, 2003, s. 360n.

¹¹ Volek: *Filozofia človeka podľa Tomáša Akvinského*. s. 389

¹² Volek: *Filozofia človeka podľa Tomáša Akvinského*. s. 383

skej osoby je potvrdená teologicky tým, že Boží Syn prijíma ľudskú prirodzenosť, aby človeku priniesol vykúpenie. Ján Duns Scotus zdôrazňuje transcendentálny vzťah osoby k Bohu. Človek, pretože je osobou, neuspokojí sa v hraniciach sveta, svet presahuje – a to smerom k Bohu. Toto je zásadná skutočnosť, bez ktorej nepochopíme ľudskú osobu. Táto skutočnosť však bola od čias osvietenstva stále viac zatlačaná do úzadia, až sa napokon z mnohých moderných pokusov o vysvetlenie osoby vytratila celkom.

V modernej filozofii sa však téma osoby stáva jednou z hlavných tém. Oproti predchádzajúcej patristickej a scholastickej tradícii však dochádza k viacerým zmenám pohľadu aj k významovým posunom.

Poosvietenecká tradícia sa usiluje vysvetliť človeka ako osobu bez určujúceho vzťahu k Bohu, vďaka ktorému je vlastne človek osobou.

Terminologické rozlišovanie medzi *osobou* a *prírodnosťou* nadobudlo u niektorých mysliteľov v novoveku iný zmysel ako v pôvodných teologicko-filozofických diskusiách. Pod vplyvom rôznych materialistických smerov a čiastočne aj pod vplyvom deskartovského dualizmu sa často pod pojmom *prírodnosť* myslí iba biologicko-materiálna stránka človeka. Termínom *osoba* sa potom označuje duchovná stránka človeka, poznanie, sebauvedomenie, sloboda, snaha o sebarealizáciu. Ale, ako uvádza E. Coreth, u človeka „*neexistuje čisto biologická prírodnosť, ktorá by už nebola formovaná a preniknutá duchom*“¹³.

Ponímanie osoby sa v porovnaní s Boëthiovým modelom stáva dynamickejším. Keď Boëthius používa termín *substantia*, kladie viac do popredia stálosť. Tá sa stáva ešte výraznejšou napríklad Tomášovým zdôraznením *subsistentnosti*. Novoveké myslenie v súvislosti s človekom viac zdôrazňuje činnosť, sebarealizáciu a prúd vnemov a zážitkov. Zdôraznenie tohto momentu je dôležité pre plňšie pochopenie človeka, ale keď sa absolutizuje, môže do viesť až k takému extrému, že nie každý človek a nie vždy je osobou. Od čias Descartesa a Locka sa v novodobej filozofii presadilo myslenie, že človek je osobou len vtedy, keď si je vedomý seba samého¹⁴.

Tak napríklad austrálsky filozof a etik Peter Singer sa domnieva, že termín „ľudský“ (*human*) sa môže chápať v zmysle biologickej druhej príslušnosti, ale môže byť chápaný tiež cez splnenie určitých kritérií humánnosti (*humanness*), ako sebauvedomenie, zmysel pre budúcnosť a minulosť, komunikatívne schopnosti, čiže krátko povedané – kritérií, ktoré klasifikujú danú bytosť, nakoľko je osobou, alebo ešte nie. Osobou je podľa neho tvor, ktorý má potreby (*interests*) a je schopný pociťovať príjemnosť alebo bolesť. Osoba je schopná dávať prednosť jedným veciam pred druhými a je schopná túžiť. Preto podľa

¹³ Coreth: Co je člověk? s. 154

¹⁴ Volek: Filozofia člověka podľa Tomáše Akvinského. s. 368

neho nie každý človek je osobou. Predovšetkým za osoby nepovažuje novorodencov, ktorí si podľa neho ešte nedokážu dostatočne uvedomiť seba, ani chorých, ktorí sú v nevratnej kóme, lebo už nemôžu mať žiadne túžby a očakávania do budúcnosti.

Jedným zo základných problémov, ktorý sa často vyskytuje pri vysvetľovaní ľudskej osoby v modernej filozofii, je „vytrhnutie z koreňov“, alebo „oddelenie od prameňa“. Ide o to, že sa ignoruje základná skutočnosť, vďaka ktorej je človek vlastne osobou, totiž bytostný vzťah ku Stvoriteľovi. Počnúc osvietenstvom, cez rôzne materializmy 19. storočia až podnes sa tvoria rôznorodé ateistické humanizmy. August Comte ako „dodatok“ ku svojej pozitivistickej filozofii napokon vytvára akési pozitivistické „náboženstvo“ bez Boha, v ktorom sa predmetom najvyššej úcty stáva vesmírny priestor s človečenstvom. A. Schopenhauer vidí východisko zo svojho pesimistického videnia sveta v akomsi pseudonáboženstve budhistického typu. U F. Nietzscheho je oslobodenie sa od náboženstva krokom, ktorý má vrátiť človeku jeho dôstojnosť. Scientizmus (niektorí si ho mýlia so scientológiou) predpovedá zánik náboženstva v tej chvíli, keď veda vyrieši všetky problémy, o ktorých riešenie sa usiluje náboženstvo.

Existencialistické myslenie v 20. storočí poukázalo na nevyhnutnosť chápať ľudskú osobu v celej jej dynamike. Lenže mnohí nedokázali spoznať správny smer a zmysel tejto dynamiky. Tak napríklad pre Sartra môže blížny znamenať pekló a u Heideggera človek nakoniec smeruje k ničote, nakoľko jeho pobyt je vlastne „*bytím-k-smrti*“ a jeho transcendencia je „*transcendenciou do ničoty*“. Ale Gabriel Marcel poukazuje na skutočnosť, že človek je bytosť otvorená pre druhého, ktorá sa v plnosti realizuje, keď vie dávať. J. Maritain to nazýva metafyzickou veľkodušnosťou bytia. Človek sa musí otvoriť pre druhých a tak sa stať realistom, aby sa vymanil z *pasce reflexie* (E. Gilson), do ktorej ho uvrhla subjektivisticky ladená filozofia od Descartesa cez Kanta až po Husserla.

Osoba

Človek je k bytiu povolaný Bohom. Ním je **oslovený** a to každý jeden osobitne a osobne. Toto je základná skutočnosť, ktorá nás odlišuje od ostatných tvorov. Od tejto skutočnosti sa potom odvíjajú všetky prejavy ľudskej bytosti, ktoré sú typicky ľudské. To, že človek sa nikdy neuspokojí v žiadnych hraniciach a všetko chce prekračovať, presahovať, transcendovať. V tejto skutočnosti majú svoj pôvod tie prejavy, ktoré menuje Avicena¹⁵ ako základné odlišnosti medzi človekom a zvieratom: človek je tvor spoločenský, tvorca kultúry, používa reč, uvedomuje si morálnu hodnotu svojich činov, žije v perspektíve budúcnosti. Tu má svoj pôvod skutočnosť, že každá ľudská bytosť je zo svojej priro-

¹⁵ porov. Mieczysław A. Krąpiec: *Ja – człowiek*. TN KUL, Lublin 1974¹, s. 21n.

dzenosti zameraná na Boha¹⁶. Tu má svoj pôvod teoretické poznanie, ktorého je schopný na Zemi jedine človek, slobodná vôľa, vďaka ktorej sa človek rozhoduje medzi konaním a nekonaním a vyberá si medzi spoznanými hodnotami. Tu pramení ľudská schopnosť milovať, tu môžeme vidieť pôvod technickej a umeleckej tvorivosti človeka, schopnosti zmysluplne sa zamýšľať nad sebou samým, pôvod našej dejinnosti, ale napríklad aj takých skutočností ako zmysel pre humor.

Ako toto všetko spolu súvisí? Stvoriteľské oslovenie na počiatku nášho bytia, vďaka ktorému sme sa stali ľudskými bytosťami, je výzvou k dialógu. Výzvou, na ktorú sa žiada reagovať¹⁷. Na túto výzvu sa žiada reagovať dvojako: odpovedať tomu, kto nás ako prvý oslovil a oslovovať ďalšie ľudské bytosti. Tu vidíme pôvod dvoch základných skutočností, ktoré prináležia ľudskej prirodzenosti. Človek je bytosť náboženská (*homo religiosus*), je bytostne nasmerovaný k tomu, kto ho oslovil. Preto túži po transcencii. S ničím sa definitívne nemôže uspokojiť, lebo všetko, čoho je na svete schopný dosiahnuť, je len náznakom Toho, po kom bytostne túži. Človek je zároveň tvor spoločenský (*homo socialis*). Potrebuje oslovovať druhých a potrebuje, aby ho iní oslovovali. Iba tak môže naplno rozvinúť svoj život spôsobom hodným človeka. Iba v spoločenstve s druhými môže nájsť a naplniť zmysel svojej ľudskej existencie. Človek potrebuje druhých, aby spoznal seba samého, aby spoznal Boha, aby spoznal svet a mohol sa rozvinúť a uplatniť svoju vynaliezavosť a tvorivosť.

	Oslovenie: výzva k dialógu
Reakcia:	1. odpoveď (<i>homo religiosus</i>) 2. ďalšie oslovovanie (<i>homo socialis</i>)
Dôsledky:	1. sebastnenie 2. sloboda 3. zodpovednosť

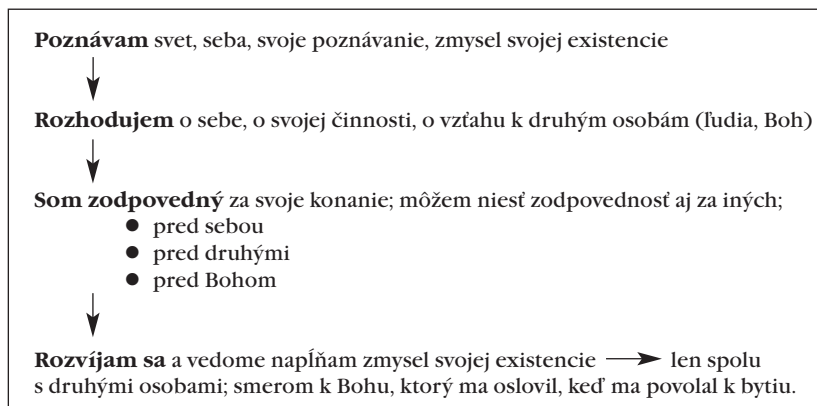
V dôsledku toho je schopný vziať svoj život do vlastných rúk, skutočne ako osoba *vlastniť* sám seba, slobodne sa rozhodovať a za toto rozhodovanie aj vziať na seba plnú zodpovednosť. Keď sa stane dostatočne zrelým, môže preberať zodpovednosť aj za druhých, ktorým pomáha tiež dosiahnuť vlastnú ľudskú zrelosť.

Ak chceme pochopiť človeka a neberieme pritom do úvahy toto prvotné stvoriteľské oslovenie, z ľudskej osoby nám ostane iba individuum. Jednotlivec, ktorý síce chce byť sám sebou, ale ostáva uzavretý do svojho sveta, ktorý sa nedokáže adekvátne zdieľať s druhými. Každý má potom *svoju svet*, v ňom akúsi *svoju pravdu*, tvorí si *svoju morálku*, uc-

¹⁶ Každý isto pozná to známe Augustínovo, že ľudská duša je nespokojná, kým nespočinie v Bohu.

¹⁷ Sokol J.: Filosofická antropologie. s. 147n.

tieva *svojho boha*, ktorým chce byť nezriedka on sám. K tomuto po všetkých peripetiách novoveku a zmätkoch v myslení 19. a 20. storočia chce smerovať postmoderna, ktorá v umení zrušila príbeh, aby sa potom vo filozofii vzdala objektívne jestvujúcej reality a umožnila každému vlastnú interpretáciu čohokoľvek, bez nároku na kompatibilitu s akoukoľvek inou interpretáciou.

Povolaný k bytiu a oslovený Bohom – dôsledky

1. Dôstojnosť ľudskej osoby a základné ľudské práva

Často pertraktovanou témou v súvislosti s osobou je dnes téma ľudských práv. Na čo vlastne človek má právo a na čo nie? Ak chceme tento problém riešiť, musíme sa opýtať na pôvod práv človeka. Bez ambície podrobne riešiť širokú problematiku filozofie práva všimnime si predovšetkým jej súvislosť s otázkou ľudskej osoby. Dávame si základné ľudské práva vlastnou autoritou, rozhodujeme o nich väčšinovým hlasovaním v parlamentoch alebo v referende, priznávajú nám ich vládnuce authority, alebo vyplývajú priamo z našej ľudskej prirodzenosti?

Sú určité práva, ktoré môžu vyplynúť na základe dohody. Napríklad môžem niekoho oprávniť, aby nakladal s mojím majetkom alebo niekomu dovoliť, aby si prečítal moje poznámky. Za určitých okolností sa môžem zrieknuť nejakého svojho práva v prospech inej osoby. Niektoré práva naozaj môžem svojim členom priznať konkrétne ľudské spoločenstvo (rodina, spolok včelárov, štát ...) v rámci svojej kompetencie. Ale toto všetko sme schopní len vďaka tomu, že sme osobami. Že sme bytosti, ktoré sú schopné sebaovlastnenia. Už teda – tým, že sme ľuďmi – máme nejaké základné práva a sme schopní si ich uvedomiť. O týchto právach nemá zmysel hlasovať, lebo takýmto hlasovaním sa na ich podstate nič nezmení. Len sa môže stať, že spoločnosť vďaka vlastnému omylu niekomu bude chcieť zabrániť tieto práva užívať. Ak je nie-

kto nútený bojovať o svoje základné ľudské práva, znamená to, že spoločnosť je chorá. Niečo v nej nie je v poriadku.

Základné ľudské práva vyplývajú zo základnej hodnoty každej ľudskej bytosti – z ľudskej dôstojnosti. Táto hodnota prináleží každému – nielen tomu, kto si ju uvedomuje, alebo kto si ju vydobyje. Je daná skutočnosťou, že sme ľudia. Bytosť každého jedného človeka je telesno-duchovná. Tu nejde o nejaké *zmiešanie* dvoch skutočností, z ktorých jedna biologicky pochádza od rodičov a druhá pochádza od Boha, ako si to mnohí často predstavujú. Tu ide o bytostnú jednotu, vďaka ktorej je človek človekom. A pôvodcom tejto jednoty je u každého človeka osobne Boh. On dal ľudskému životu zmysel, stanovil cieľ a ponúkol všetko na jeho dosiahnutie. Ľudskej bytosti dal základnú štruktúru, miesto na svete i zmysel bytia, ktorý presahuje tento svet. Z týchto skutočností vychádza aj štruktúra základných ľudských práv, ktorých nositeľom je každá osoba bez výnimky.

ZÁKLADNÉ ĽUDSKÉ PRÁVA (Deklarácia OSN)

- si nedávame, neurčujeme, nevyplývajú z našej dohody, z hlasovania parlamentu ani z prieskumu verejnej mienky
 - vychádzajú
 - zo štruktúry ľudskej bytosti
 - a zo základného zmyslu (smerovania) ľudskej existencie
- Oboje je dané Stvoriteľom.

2. Subjekt a objekt práva

Objektom práva môže byť čokoľvek. *Subjektom* práva môže byť len *osoba*. Kto má práva, má aj povinnosti a tým aj zodpovednosť. Nedá sa teda zmysluplne hovoriť o „*slobode*“ alebo „*právach*“ zvierat, to by sme ich museli brať aj na trestnoprávnou zodpovednosť za porušovanie zákona. Môžeme ich brať len ako objekt práva a človeku vymedziť spoločnosť, akým má s týmto „objektom“ nakladať. Medzi svetom ľudí a zvierat je okrem toho, čo zdôraznil už Avicena, ešte jedna dôležitá odlišnosť. V biológii musí prebiehať boj o prežitie, platí tam právo silnejšieho. V mene prirodzeného výberu chorých a slabých neliečia, stávajú sa súčasťou potravinového reťazca. V ľudskej spoločnosti to má byť inak. V zdravej spoločnosti má podstatné miesto solidarita so slabými a zmysel medziludským vzťahom dáva láska k blížnemu.

3. Dialóg

– 104 – Vráťme sa teraz k počiatkom. Dnes často počujeme výzvu: „*Buď sám sebou!*“ – ale čo to znamená? *Prosofon* je maska či divadelná rola? Byť človekom patrí k našej prirodzenosti, alebo je to len kultúrna rola, ktorú nás naučili hrať? Podľa českého filozofa Jana Sokola je ľudská priro-

dzenosť umelá¹⁷. Ale kto by ju potom vytvoril? Nemohla to byť spoločnosť, pretože tá sa môže skladať len z ľudí – a sme v začarovanom kruhu. Schopnosť komunikovať špecificky ľudským spôsobom je nám ako ľuďom vlastná. Buber hovorí o dialógu medzi „Ja“ a „Ty“ a Lévinas o tvári toho druhého, pomocou ktorej spoznávam aj seba samého ako človeka. Otvorenosť pre druhého dáva zmysel ľudskému bytiu – jednotlivcovi aj spoločnosti aj podľa Maritaina a Marcela. A Karol Wojtyła vo svojom diele *Osoba a čin* cez dynamiku človeka v jeho konaní odкрýva ľudskú osobu a celé dielo vrcholí pohľadom na osobu, ktorá tvorí spoločnosť a je schopná lásky¹⁸.

Mgr. Gašpar Fronc, Katedra filozofie, Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, Univerzita Komenského. Venuje sa predovšetkým otázkam filozofickej antropológie a etiky a filozofii prírody.

¹⁸ Wojtyła K.: *Osoba i czyn*. Lublin, TN KUL, 1994³.